Peter Ernst – Stephan Gaisbauer Hrsg., Onomastik – Bestandsaufnahmen und Zukunftsperspektiven. Beiträge zur Jubiläumstagung „50 Jahre Österreichische Namenforschung", Linz, 25.–26.5.2023.
[Névtan – Számvetés és a jövő távlatai. „Az Österreichische Namenforschung 50 éve" ünnepi ülés előadásai, Linz, 2023. 05. 25–26.]

Österreichische Namenforschung. Neue Folge 1. Praesens Verlag, Bécs, 2024. 367 lap

1. Az osztrák névkutatás eredményeit közlő folyóirat, az Österreichische Namenforschung (ÖNf.) 50., az addigi formájában utolsó évfolyama 2022-ben jelent meg, ennek tiszteletére rendeztek ünnepi szimpóziumot Linzben a felső-ausztriai Adalbert Stifter Intézetben. Az ülésen elhangzott minden előadás írott változata (az elhangzásuk sorrendjében), továbbá HAUBER KITTI és DIETER KREMER írása szerepel a jelen kötetben, amely az immár könyv formájában megjelenő új sorozat első része.

2. A nyitó tanulmányban PETER ERNST (11–20) négy szakaszra bontva tekinti át az ÖNf. történetét: 1. Az 1973-as alapítástól 1981-ig Bécsben, illetve Salzburgban adták ki a folyóiratot. Kezdetben elsősorban a helynévkutatás fóruma volt, de általános névtani kérdések tárgyalásának is helyet adott. 2. 2012-ig Klagenfurtban, de bécsi kiadó gondozásában jelent meg. 3. Ezután a VESNA (Verein zur Erforschung von Sprache und Name in Österreich) adta ki, az Ausztriával szomszédos, illetve az egykori Habsburg Monarchia történelmi határain belüli mai országokkal kapcsolatos névtani kérdésekkel bővítve a tematikát, ezzel együtt pedig a szerzők körét is. 4. Jelenleg pedig már nem folyóiratként, hanem könyvsorozatként kerül az olvasók elé.

Az ezt követő írásban szintén egy folyóirat, az 1958-as 6., Münchenben megrendezett ICOS-kongresszus alkalmából alapított Blätter für oberdeutsche Namenforschung (BONF.) történetét és tematikus csoportokba rendezett néhány tanulmányát ismerteti WOLF-ARMIN FRHR. V. REITZENSTEIN (21–31).

ALBRECHT GREULE (33–43) ötvenéves névtanos tapasztalatával egyrészt megállapítja, hogy sajnálatosan romlik a névtan mint tudomány elismertsége, másfelől viszont megnőtt az érdeklődés elsősorban a (saját) személynevek iránt. Még játékfilmek is készültek Der Vorname ('Az utónév') és Der Nachname ('A családnév') címmel 2018-ban, illetve 2022-ben. (2024-es folytatásuk a Der Spitzname 'A ragadványnév'; K. J.) A szerző a tudományos színvonal megtartása mellett a kutatások kiterjesztését javasolja a személy- és helynévtanon túlra. Emellett elengedhetetlennek tartja a tudomány népszerűsítését is, minden lehetséges médiafelületet bevonva, valamint a névtan oktatásának intenzívebbé tételét és kiterjesztését szorgalmazza a különböző iskolai szinteken.

Ezt a tanulmányt újabb névtani munka ismertetése követi: THOMAS LINDNER az 1975-ben alapított salzburgi helynévbizottság által kiadott Salzburgi helynevek történeti-etimológiai lexikonát (HELSON.), annak 2015 óta megjelent négy kötetét és névcikkeinek felépítését mutatja be (45–50). Az összeállítók koncepciója az volt, hogy minden kötet egy-egy közigazgatási egység *(Gau)* névanyagát dolgozza fel, de a távlati tervek között szerepel egy egykötetes kiadás megjelentetése is a legfontosabb eredményekkel, térképmelléklettel.

GERHARD RAMPL és ELISABETH GRUBER-TOKIĆ (51–63) a tiroli dűlőnevek gyűjtéséhez kapcsolódó közösségi tudományos *(citizen science)* kutatás eredményeit foglalja össze: ennek keretében 2007–2017 között mintegy 120 000 név gyűjtése, illetve térképre vitele történt meg. 2018-ban az Osztrák Szellemi Örökség Nemzeti UNESCO-listájára is felvették a gyűjteményt, amelyet a jövőben hangzó anyaggal is szeretnének kiegészíteni. Az az applikáció viszont már el is készült, amellyel az adatközlők közvetlenül telefonon vagy számítógépen keresztül rögzíthetnék a nyelvjárási alakokat.

A bajor állam történetével foglalkozó akadémiai bizottságnak három, egymással tematikusan és a közreműködő személyeket érintően is szorosan összefüggő munkájáról számol be WOLFGANG JANKA (65–76): 1. a Bajor történeti helynévszótárról (Historisches Ortsnamenbuch von Bayern), amelynek eddig 40 kötete jelent meg a 143 egykori járás anyagából; 2. az Oberpfalz közigazgatási kerületének a helyneveit összefoglalóan bemutató internetes oldalról; 3. a bajor helynevek nyelvjárási formáit leiratként és hallgatható formában feldolgozó projektről.

HUBERT BERGMANN egy nagyon ritkán vizsgált témának, az osztrák családnevek „szép kiejtésének" néhány aspektusát emeli ki, részben magyar eredetű, illetve magyar közvetítésű horvát családnevek példáin keresztül is (77–97), három problémás jelenséget emelve ki (régies írásmód, nyelvjárási hangviszonyok, illetve az idegen eredetű családnevek integrációja). Az ezekre adott válaszként gyakori megküzdési stratégia révén kétséges esetben a nyelvhasználók a sztenderd(nek vélt) nyelvváltozatnak megfelelően próbálják kiejteni a neveket.

NICOLAS M. JANSENS és HARALD BICHLMEIER majdnem ötvenoldalas, gazdag irodalomjegyzékkel ellátott írásukban (99–145) a prágai Károly Egyetem Régészeti Intézetének és a Heidelbergi Egyetem Szláv Intézetének együttműködéseként létrejött hatalmas munkáról számolnak be, amelynek keretében Északkelet-Bajorország és Nyugat-Csehország területének 2022 óta nyelvészeti, történeti (a 7–12. század közötti időszakra koncentráló) és régészeti szempontú feltárása zajlik. Ebben a helynévtan fontos kapcsolatot biztosít az egyes tudományterületek között. A tanulmány mellékletében Marktgraitz település nevének 11–18. századi említései olvashatók.

Karlheinz Hengst 90. születésnapjának tiszteletére DIETER KREMER az 1932-es chemnitzi címjegyzék alapján végzett nem szisztematikus vizsgálatokat, amelyek révén általános kép alkotható az 1930-as évek elejének chemnitzi családneveiről (147–173).

MARIETTA CALDERÓN rövid, legalább címszavas ismertetést ad azoknak a kutatóknak a munkájáról, köztük a sajátjáról, akik a német nyelvű romanisztika területén névtani kutatásokat is végeznek, a tanulmány végén válogatott bibliográfiát adva az egyes szerzőkhöz (175–191).

ULRIKE THUMBERGER Ausztria nemzeti ünnepén, a semlegesség napján (2021. 10. 26.) egy rádióadón leadott 26 osztrák popdalban előforduló helyneveket elemezte abból a szempontból, hogy van-e osztrák identitást képző szerepük (193–213).

MARGARETE PLATT négyféle módját mutatja be annak, hogyan élhetnek tovább a 13. századtól adatolható bécsi, illetve Bécs környéki dűlőnevek a 21. században (215–226): 1. utcanévként; 2. település(rész)névként ; 3. a dűlők átalakítása után létrejött (beépítetlen) pihenő- vagy természetvédelmi övezetek neveként; 4. a mezőgazdasági hasznosítás folytatásának eredményeként például szőlészetek-pincészetek, közösségi kertek neveként.

A következő két cikk svájci névtani kérdésekkel foglalkozik. MARTIN HANNES GRAF személyesebb hangú írása a szerző huszonegy éves névtani működésének szubjektív összegzése (227–239), amelyben többek között az ortsnamen.ch összefoglaló online oldalon található helynevekkel kapcsolatos, illetve a névtani munkát általánosan érintő kérdésekre keresi a választ. SIMONE BERCHTOLD SCHIESTL Német-Svájc online családnévszótárát (https://familiennamenatlas.unibe.ch) mutatja be, kitekintve a francia és az olasz nyelvű svájci területek családneveire is (241–253).

Ezek után két magyarországi szerző által írt, magyar vonatkozású tanulmány következik: MÜLLER MÁRTA Pilisvörösvár és Solymár német nemzetiségi utcaneveit, azok revitalizációját, HAUBER KITTI pedig a 18. századi Kárpát-medencei német családnevek szociokulturális aspektusait vizsgálja. MÜLLER (255–265) részletesen elemzi a két település utcaneveinek funkcionális-szemantikai, morfológiai és lexikai jegyeit. Megállapítja, hogy míg a kételemű nevek dominanciája és a népnévi elemek megléte mindkét településre jellemző, Pilisvörösváron inkább a rurális motívumok, Solymáron pedig az eltérő domborzathoz igazodó, illetve az urbánusabb névadási normák érvényesülnek. A szerző a lexikai-morfológiai különbségek bemutatása mellett a névadási revitalizációs folyamat fázisait, névtani kérdésfeltevéseit és a sikeres nemzetiségi névhasználat előfeltételeit is összegzi.

HAUBER KITTI (267–278) három, nyelvjárásilag és szociokulturálisan különböző terület (Sopron és Moson vármegye, Győr és Veszprém vármegye, illetve a dél-erdélyi Királyföld, Besztercevidék és Brassóvidék) családneveinek funcionális-kognitív elemzését végzi el a Történeti magyar családnévatlasz és a Dunántúli történeti családnévtár alapján. A három nyelvterület történeti különbsége a vizsgált családnevekben is jól tükröződik: Sopron környékén a német eredetű családnevekre hatott a magyar névrendszer, ezzel szemben a Dunántúli-középhegység területére beköltözők magukkal hozták a már meglévő német családnevüket. Végül az erdélyi szászok nyelvi szigetén a német családnevek rendszere a magyaréval kölcsönös viszonyban jött létre.

A kötet utolsó három tanulmánya az Ausztriában fellelhető szláv helynevekkel foglalkozik. MARTINA PIKO-RUSTIA az évszázadokon át szóban hagyományozódó karintiai szlovén helynevek írásos rögzítését és standardizációját célzó FU-LED nevű EU-s projektet mutatja be (279–301), amelynek keretében 2008-ban publikálták az első két, egyszerűsített fonetikai átírást alkalmazó topográfiai turistatérképet. Szintén a karintiai szlovén nevekkel, azok kétnyelvű helységnévtáblákon való feltüntetésének történetével, az ezt a folyamatot évtizedeken át kísérő politikai és társadalmi vitákkal foglalkozik HEINZ-DIETER POHL (303–322). EMANUEL KLOTZ a Slavia Tirolensis nevű projekt melléktermékeként egy olyan, elsősorban a kelet-tiroli szláv helynevekre szabott modell tervét vázolja fel, amellyel a helynévi átvételek feltételezett etimológiáinak valószínűsége ellenőrizhető négy különböző kritérium (hangtörténet, morfológia és szemantika, előfordulási környezet, valamint hagyományozódás) alapján (323–345). A tanulmány végén a szerző néhány példával illusztrálja a modell működését.

Zárásként három kiadvány recenziója (347–362), illetve a függelékben a rövidítések jegyzéke (363), valamint a szerzők és szerkesztők affiliációi (365–367) olvashatók.

3. Összegzésként elmondható, hogy a kötet betekintést nyújt a kortárs osztrák és részben a nemzetközi névkutatás változatosságába. Az írások tematikája a klasszikus történeti-etimológiai és nyelvjárási helynévgyűjtésektől a modern névszociológiai kérdésekig terjed. Szerteágazó tematikája és módszertani sokszínűsége miatt a kötet jó szívvel ajánlható mind a gyakorló név- és nyelvjáráskutatóknak, mind az érdeklődő történész, szociológus és kultúrantropológus szakembereknek.

***

KOZMA JUDIT
tudományos munkatárs; ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont, Nyelvtechnológiai és Alkalmazott Nyelvészeti Kutatóintézet, Nyelvhasználati és nyelvi tanácsadási kutatócsoport; Budapest
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8294-2178, e-mail: kozma.judit@nytud.elte.hu

A Névtani Értesítő szerkesztőségébe beérkezett magyar névtani kiadványok

BENŐ ATTILA 2025. *Névkontaktusok, névhasználati kontextusok Erdélyben.* Erdélyi Tudományos Füzetek 305. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár. 152 lap

BÖLCSKEI ANDREA 2025. *Korai keletkezésű helynevek a Brit-szigeteken.* Károli Könyvek. Monográfia. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 433 lap

ERDŐDI CSOBÁDY CSILLA 2025. *A táj mesél, a kutató hallgatja. A helynévkutatás elméletének és gyakorlatának találkozása a Szoroskő lábánál. Helynév-szociológiai vizsgálatok szlovák–magyar kétnyelvű környezetben a Rozsnyói járásban.* A Magyar Tudományos Akadémia és a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács monográfiasorozata 7. Magyar Tudományos Akadémia – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, Budapest. 192 lap

ERDŐDI CSOBÁDY CSILLA 2025. *Helynévkincs a Szoroskő alól. A szlovákiai Körtvélyes, Szádalmás és Tornagörgő települések helynévszótára.* A Magyar Tudományos Akadémia és a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács monográfiasorozata 8. Magyar Tudományos Akadémia – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, Budapest. 261 lap + 19 lap képmelléklet

HAVASI-KOVÁCS HELGA 2026. *Várnevek a középkori Magyarországon*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 61. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 202 lap

HANKUSZ ÉVA – KOCÁN BÉLA 2025. *Magyar Nemzeti Helynévtár 2. Szatmár megye északi részének helynevei.* Szerk. GYŐRFFY ERZSÉBET – HOFFMANN ISTVÁN – PORCZIÓ VERONIKA. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 485 lap + 40 lap térképmelléklet

HOFFMANN ISTVÁN – E. NAGY KATALIN – TÓTH VALÉRIA szerk. 2025. *Magyar Nemzeti Helynévtár 3. A Balmazújvárosi járás helynevei.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 453 lap + 45 lap térképmelléklet